

УДК 347.961(477)

**THE SPECIFIC FEATURES OF THE PERFORMANCE OF NOTARIAL
ACTIVITIES BY CONSULAR INSTITUTIONS OF UKRAINE:
THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS**

**ОСОБЛИВІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ КОНСУЛЬСЬКИМИ
УСТАНОВАМИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

Machuska I.B. /Мачуська І. Б.

*д.ю.н., доцент, професор кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені В. Гетьмана, Юридичний інститут,
м. Київ, Україна*

ORCID: 0000-0002-6441-8356

Titova V.M. /Тітова В.М.

*кандидат педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов
Київський національний економічний
університет імені В. Гетьмана, Юридичний інститут,
м. Київ, Україна*

ORCID: 0000-0002-5904-3940

Nedilchenko S.B. /Недільченко С.Б.

*старший викладач кафедри іноземних мов,
Київський національний економічний
університет імені В. Гетьмана, Юридичний інститут,
м. Київ, Україна*

ORCID: 0009-0002-3399-5502

Argatiuk I.V. /Аргатюк І.В.

*старший викладач кафедри іноземних мов,
Київський національний економічний
університет імені В. Гетьмана, Юридичний інститут,
м. Київ, Україна*

ORCID: 0009-0005-5076-5639

Анотація. У статті досліджується особливість вчинення нотаріальних дій консульськими установами та дипломатичними представництвами України. Зазначено, що дипломатичні представництва та консульські установи України за кордоном є постійно діючими установами України, основним завданням яких є підтримання прав та інтересів її громадян і юридичних осіб за кордоном. У статті проаналізовано правове регулювання вчинення нотаріальних дій консульськими установами та дипломатичними представництвами України, загальні завдання та порядок вчинення ними нотаріальних дій.

Встановлено, що особливої актуальності вчинення нотаріальних дій консульськими установами України набуло після початку повномасштабної війни РФ проти України у 2022 р. Зазначено, що переміщення за кордон значної кількості громадян України значно посилило необхідність надання юридичної допомоги, у тому числі і у сфері нотаріату.

У зв'язку із військовими діями, тимчасово переміщені громадяни України потребують підтримки, у тому числі і стосовно оплати нотаріальних дій, що здійснюють консульські установи України. Доведено, доцільність внесення змін до законодавства України та Консульського статуту щодо зменшення оплати нотаріальних послуг або звільнити від сплати консульського збору певні категорії громадян України. Зазначено, що правове

регулювання вчинення нотаріальних дій консульськими установами потребує вдосконалення з урахуванням військового стану в Україні.

Ключові слова: консул, консульська посадова особа, консульські установи, закордонні дипломатичні установи, нотаріальні дії, вчинення нотаріальних дій.

Вступ.

Новітній етап розвитку українського суспільства, що ґрунтується на Конституції України, пов'язаний з адаптацією національної правової системи до міжнародно-правових стандартів, а також із процесами глобалізації, інтенсифікацією міжнародного життя, розширенням взаєморозуміння між державами та їх прагненням надати своїм громадянам більше можливостей для реалізації прав та захисту інтересів на державному рівні [1].

На сьогоднішній день роль інституту нотаріату невпинно зростає, що пов'язано у першу чергу з розвитком різних форм власності, відміни мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, посвідченням договорів рухомого та нерухомого майна, у тому числі земельних ділянок та інш.

До складу нотаріальних органів відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат», крім державних, приватних нотаріусів, нотаріусів державних нотаріальних архівів, уповноважених на вчинення нотаріальних дій посадових осіб органів місцевого самоврядування, належать консульські установи та дипломатичні представництва України, що вчиняють нотаріальних дій за кордоном у дипломатичних представництвах та консульських установах України, а саме: посвідчення правочинів; вживання заходів щодо охорони спадкового майна; видача свідоцтва про право на спадщину; видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя; засвідчення достовірності копій (фотокопій) документів і виписок з них та інші нотаріальні дії відповідно до ст. 38 Закону України «Про нотаріат». Нотаріальні та паспортні дії є найбільш затребуваними консульськими послугами, які громадяни України отримують за кордоном.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України у 2022 р. спричинила безпрецедентне переміщення громадян та значне збільшення української присутності за кордоном. У результаті, суттєво зросло навантаження

на закордонні дипломатичні установи України (далі - ЗДУ), особливо в частині надання базових консульських послуг [2, с. 43]. Так, станом на середину 2025 р. в ЄС перебуває понад 5,3 мільйона українських біженців [3].

Таким чином, з початком повномасштабної війни 2022 р., вчинення нотаріальних дій консульськими установами України зросла та набула значної актуальності. У той же час, перевантаженість консульських установ (консулів) під час військових дій необхідністю вчинення значної кількості нотаріальних дій, вимагають необхідність вдосконалення правового регулювання вчинення консульськими посадовими особами діяльності у сфері нотаріату.

Аналіз наукових джерел. Теоретико-методологічною основою дослідження питання щодо вчинення нотаріальних дій консульськими посадовими особами стали праці таких науковців, а саме: Дейнеко Д.О., Діденко Л.В., Денисяк Н.М., Долинської М., Дякович М.М., Баранкової В.В., Бондарєва М.В., Козяр-Скок Л.В., Комарова В.В., Крижевської О.О., Кузьменко О.В., Лютікова П., Неліним О., Пастух І. Д., Фурса Є.І., Фурса С.Я., Чекіта В.Г., Чорної В.Г., Шутенко О.В.

Мета статті є полягає у дослідженні особливостей вчинення нотаріальних дій консульськими установами та дипломатичними представництвами України, а також обґрунтування необхідності вдосконалення положень законодавства України щодо нотаріальних послуг за кордоном.

Виклад основного матеріалу.

Обов'язковим суб'єктом нотаріальних процесуальних правовідносин є особа, яка вчиняє нотаріальну дію [4, с. 40]. Одним із суб'єктів нотаріального процесу, що наділені нотаріальними процесуальними правами та обов'язками щодо здійснення нотаріальних дій, відповідно до Закону України «Про нотаріат» є консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством - дипломатичні представництва України.

Нотаріальна діяльність консульських установ (консулів) України за кордоном здійснюється відповідно до: Закону України «Про нотаріат», Консульським статутом України, положеннями Віденської конвенції про

дипломатичні зносини, Віденської конвенції про консульські зносини та факультативних протоколів до неї. У період дії воєнного стану консульські посадові особи здійснюють свою діяльність у сфері нотаріату відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 164 та «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» від 03.04.2022 р. № 187.

Віденська конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. визначає чотири консульські класи: генеральний консул, консул, віце-консул, консульський агент. Кожний із зазначених класів наділений правом здійснювати нотаріальні дії, перелік яких зазначений ст. 38 Закону України «Про нотаріат», а сама процедура вчинення таких нотаріальних дій регламентована Положенням про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, затвердженому спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 року № 142/5/310.

Консули здійснюють досить значний обсяг нотаріальних дій. Посадові консульські особи здійснюють основні чотири види нотаріальних проваджень: 1) провадження із вчинення нотаріальних дій, спрямованих на посвідчення безспірного права; 2) провадження із вчинення нотаріальних дій, які повинні посвідчити безспірний факт; 3) провадження із вчинення нотаріальних дій, що мають забезпечити збереження майна та документів; 4) провадження із вчинення нотаріальних дій, спрямованих на надання документу виконавчої сили [5, с. 89].

Таким чином, відповідно до наведених вище нормативно-правових актів діяльність консульських установ (консулів) направлена на сприяння фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисту законних інтересів, вчинення нотаріальних дій. Вчинення нотаріальних дій консулами здійснюється у тісній єдності норм процесуального і матеріального права, що закріплені, зокрема, Цивільним кодексом України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про міжнародне приватне право» та ін. [6].

Отже, процесуальна діяльність консулів, уповноважених державою на вчинення нотаріальних дій, має здійснюватися у певному встановленому державою порядку і підпорядковуватися визначеним законодавством правам та обов'язком осіб на кожному етапі розвитку таких відносин [7, с. 5]. Доцільно зауважити, що для консулів вчинення нотаріальних дій є додатковими функціями, що викликано необхідністю вчиняти нотаріальні дії за кордоном. У той же час, з початком повномасштабного вторгнення рф на територію України, кількість звернень до консульських установ збільшилась в декілька разів. Так, найбільша кількість звернень до ЗДУ, було зафіксовано у 2022 р., коли кількість консульських дій загалом більш ніж удвічі перевищила довоєнні показники [2, с. 43]. Таким чином, виходячи із вище наведеного, постає питання про вдосконалення законодавчих норм щодо вчинення нотаріальних дій консульськими установами, у тому числі і у період військового стану.

Необхідно зазначити, що впродовж останніх років набула поширення дискусія щодо доцільності існування квазінотаріату – тобто доцільності надання права щодо вчинення нотаріальних дій або ж посвідчення заповітів та доручень, прирівняних до нотаріально посвідчених, особам, які не є нотаріусами [4, с. 41]. У цьому контексті, О.І. Нелін, вважає недоречним існування квазінотаріату [8, с. 19]. Натомість, І. Пастух позитивно оцінює перспективи запровадження дистанційного нотаріату в Україні, наголошуючи на поступовій адаптації технологічних рішень до правозастосовної практики [9].

На нашу думку, зазначена проблема потребує комплексного та виваженого вирішення. Звичайно, що здійснення консулом повноважень щодо вчинення нотаріальних дій є досить необхідним напрямом, у той же час, на сьогоднішній день, значна перевантаженість консула щодо здійснення великої кількості нотаріальних дій, вказує на необхідність вдосконалення його діяльності у зазначеній сфері. Важливим кроком, у цьому контексті є цифровізація консульських послуг завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційної системи «e-Консул», що регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2024 року № 945. Доцільно погодитись із думкою Д.О.

Дейнеко, у тому що цифровізація нотаріальних послуг у консульській сфері сприяє спрощенню доступу до юридично значимих дій, зміцненню правової захищеності громадян України за кордоном [2, С. 45].

Також, одним із важливих питань є звільнення від сплати консульського збору громадян України, що у зв'язку із військовими діями були змушені отримати тимчасовий захист у країнах ЄС та інших країнах. Так, питання оплати консульських дій регулюється Положенням про консульський збір України, затвердженим Наказом Міністерства закордонних справ України від 23 квітня 2018 року № 182. На відміну від інших органів нотаріату (державних нотаріусів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, посадових осіб органів місцевого самоврядування), консульські установи України за вчинення нотаріальних дій стягують не державне мито, а консульський збір.

Законодавством передбачено низку категорій осіб, які мали право на безоплатне вчинення нотаріальних дій за кордоном, а саме: особи, постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесені до категорій 1 і 2; особи з інвалідністю I та II груп та їхні законні представники, які діють від імені таких осіб; діти з інвалідністю або їхні законні представники, які діють від імені таких осіб; діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, їхні законні представники, які діють від імені таких дітей. Водночас, зазначені положення, мають бути доповнені змістом щодо звільнення від сплати консульського збору громадян України за вчинення нотаріальних дій, що у зв'язку із військовими діями вимушені тимчасово перебувати за кордоном.

Висновки.

Враховуючи вище наведене, доцільно зробити наступні висновки. Одним із суб'єктів нотаріальних відносин є консульські установи та дипломатичні представництва України, що вчиняють нотаріальних дій за кордоном відповідно до міжнародних угод, у межах міжнародних конвенцій щодо дипломатичних і консульських зносин з метою підтримання прав та інтересів її громадян і юридичних осіб за кордоном.

Правове регулювання нотаріальних дій, що вчиняються консульськими

посадовими особами України за кордоном, має комплексний характер і ґрунтується на положеннях міжнародного та національного права.

Реалізації консульських функцій у сфері нотаріату є однією із повноважень консула. Водночас, повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України у 2022 р. значно збільшила навантаження на закордонні дипломатичні установи України, особливо в частині надання базових консульських послуг та вчинення нотаріальних дій. Вище наведені положення, вимагають необхідність вдосконалення правового регулювання вчинення консульськими посадовими особами діяльності у сфері нотаріату. Одним із важливих важливим кроком, у цьому контексті є цифровізація консульських послуг завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційної системи «е-Консул».

Також, одним із важливих питань у сфері нотаріату, є звільнення від сплати консульського збору громадян України, що у зв'язку із військовими діями були змушені отримати тимчасовий захист у країнах ЄС та інших країнах. У зв'язку із чим, положення ст. 38 Закону України «Про нотаріат», мають бути доповнені змістом щодо звільнення від сплати консульського збору громадян України за вчинення нотаріальних дій, що у зв'язку із воєнним станом вимушені тимчасово перебувати за кордоном.

Література:

1. Денисяк Н.М. Консул як суб'єкт нотаріальних правовідносин. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e53aa3b7-1c06-4572-afc9-930ae1574422/content>
2. Дейнеко Д.О. Вчинення нотаріальних дій у закордонних дипломатичних установах України під час воєнного стану. *Forum Prava*, 2025. 82(2). 43–53.
3. Українські біженці війни в Європі: між інтеграцією та поверненням. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/ukrayinski-bizhentsi-viyny-v-yevropi-mizh-intehratsiyeyu-ta>
4. Крижевська О.О. Посадові особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій. *Прикарпатський юридичний вісник* Випуск 6 (47), 2022. С. 39-

43.

5. Кузьменко О., Чорна В., Лютіков П. Особливості нормативно-правового регулювання нотаріальної діяльності консульських установ. Актуальні проблеми правознавства. 1 (33)/2023. С. 88-94.

6. Денисяк Н.М. Консул як суб'єкт нотаріальних правовідносин. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e53aa3b7-1c06-4572-afc9-930ae1574422/content>

7. Нелін О. Суб'єкти нотаріального процесу в Україні: окремі дискусійні питання. Юридична Україна. № 2. 2013. С. 4-7.

8. Нелін О. Нотаріат і квазінотаріат в Україні: окремі дискусійні питання. Юридична Україна. 2012. № 8. С. 19-22.

9. Пастух І. Д. Організаційно-процедурні засади здійснення дистанційної нотаріальної діяльності: зарубіжний досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/59.pdf

Abstract. *The article examines the peculiarity of the performance of notarial acts by consular institutions and diplomatic missions of Ukraine. It is noted that diplomatic missions and consular institutions of Ukraine abroad are permanent institutions of Ukraine, the main task of which is to maintain the rights and interests of its citizens and legal entities abroad. The article analyzes the legal regulation of the performance of notarial acts by consular institutions and diplomatic missions of Ukraine, the general tasks and the procedure for their performance of notarial acts.*

It was established that the performance of notarial acts by consular institutions of Ukraine became particularly relevant after the start of the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine in 2022. It was noted that the movement abroad of a significant number of Ukrainian citizens significantly increased the need for legal assistance, including in the field of notarial services.

In connection with military operations, temporarily displaced citizens of Ukraine need support, including regarding the payment of notarial acts performed by consular institutions of Ukraine. It was proven that it is appropriate to make amendments to the legislation of Ukraine and the Consular Statute to reduce the payment of notarial services or to exempt certain categories of citizens of Ukraine from paying the consular fee. It was noted that the legal regulation of the performance of notarial acts by consular institutions needs to be improved, taking into account the military situation in Ukraine.

Key words: *consul, consular official, consular institutions, foreign diplomatic institutions, notarial acts, performance of notarial acts, consular functions, notarial functions.*